

Po stopách názvu Klčové I.

Lúka, Žabia ulica (severná časť dnešnej Ulice J. Gábriša), Klčové patria k starým, domácim novomestským názvom. Podľa mestskej kroniky Lúka stavebne vzniká po tureckých vpádoch a niekdajšia Žabia ulica v r. 1738. Kedy sa však objavilo na mape Nového Mesta nad Váhom Klčové? A čo viedlo starých Novomešťanov, že ulicu vedúcu od bývalej Hornej brány smerom na Bzince pod Javorinou pomenovali Klčové? Spoločne sa pousilujeme dať odpoveď na túto druhú otázku.

Mohli by nám ju dať dobové materiály, najmä listinné. Žiaľ, takéto relevantné materiály t.č. nemáme. Pohľad na mesto z r. 1681 by nám mohol poskytnúť o okolí mesta. No pôvodcovi išlo viac o zakreslenie fortifikačného systému než o štruktúru mestských blokov a charakter okolia a pre našu problematiku je zobrazenie bez informačnej hodnoty. O priestore, v ktorom vzniklo Klčové, nehovorí ani urbár majetkového komplexu Beckovského panstva (patrilo doňho aj Nové Mesto) z r. 1522. Archív Nového Mesta sa nezachoval a dejiny Nového Mesta n.V. od najstarších dôb do r. 1933, ktoré sú zaznamenané v mestskej kronike a ktoré napísal R. Bednárik, nie sú pre staršie obdobie postupným záznamom udalostí, rozhodnutí, zmien a stavu v spoločnosti a na území obce, lež len rekonštrukciou na základnej neskoršej, v kronike uvedenej literatúry (ako sám kronikár uvádza). Okresný archív v Trenčíne má materiály len z 19. stor. a v Geodézii v Novom Meste nad Váhom je najstaršia katastrálna mapa až z roku 1914. Ani diplomová práca J. Straku Vývoj Nového Mesta do polovice 17. stor., ktorú sme mali k dispozícii a ktorá pracuje s niektorými pramennými materiálmi, relevantné informácie k našej otázke neobsahuje. Nemáme teda súdobý doklad (text, zmienku v písomnosti, kresbu či mapku), ktorý by nám hovoril, ako vyzerala situácia a jej zmeny na severozápade od Hornej brány pred zástavbou v Klčovom. Neinformuje nás ani publikácia Zemepisná jména Československa (1982) a výraz Klčové, jeho významové, kontextové a výskytové súvislosti nemá ani Historický slovník slovenského jazyka (1992). Jediným (zatiaľ) priamym svedkom, schopným nám niečo povedať o vzniku názvu Klčové, zostáva sám názov, sám jazykový výraz Klčové. Uvedomujeme si však, že pomenovania samy osebe nie sú postačujúcim informátorom.

Predovšetkým sú iba jednou zo zväzku potrebných informácií. Navyše ich dnešná podoba nemusí byť presnou originálnou podobou, mohla podliehať hláskovým či tvaroslovným zmenám a analogickým vplyvom a konečne významy pomenovacích výrazov, ak výrazy berieme izolovane, bez súvislosti s inými informáciami, nebývajú jednoznačné a obyčajne pripúšťajú viaceré možnosti výkladu.

Pre viacznačnosť jazykového materiálu a hlavne pre nedostatok súdobých informácií sú doterajšie výsledky uvažovania o pôvode a vzniku názvu Klčové rôzne.

Rudolf Bednárík v mestskej kronike vo svojej už spomínanej rekonštrukcii dejov v Novom Meste v minulosti vznik ulice a pôvod názvu Klčové spája s pobytom husitských vojsk v oblasti mesta. Píše: Klčové vzniklo z dôvodov strategických za vojen husitských. Husitská posádka bola z mesta von na strane smerom k Morave. Snáď to bol kľúč mesta, odkiaľ tiež pomenovanie Klčové popri vplyve nového vyklčovania stromov na tomto mieste. A dopĺňa svoju domienku pozorovaním, že domy v Klčovom sú stavané tak, že každý nasledujúci je posunutý viac do ulice. Domy slúžili predovšetkým k obrane, aby bolo možno z každého domu nastrieľať útočiacim spredu. Inými slovami Bednárík sa domnieva, že zdroje pomenovania Klčové sú v koexistencii vplyvu výrazov kľúčové postavenie a vyklčovanie a podopiera svoje tvrdenie formou zástavby v ulici.

Po stopách názvu Klčové II.

Skutočne husitskí „hejtmani“ boli majstrami vo využívaní terénu, hradbu opierali o prírodné prekážky, ako rieky, priekopy, les a s obľubou sa tiež „zavírali“ na návrší alebo svahu, nútiac nepriateľa útočiť do vrchu. A istotne takúto kľúčovú pozíciu – ako zdôrazňuje Bednárík – zaujali aj v priestore mesta. Aké podmienky však spôsobili, že sa výraz z vojenskej oblasti zafixoval vo vedomí občanov mesta tak pevne, že mohol fungovať v mestskom spoločenstve ako identifikačno-orientačné označenie? A udial sa skutočne takýto transfer? Bola v tejto časti mestského územia v 15. storočí uličná zástavba: Zobrazenie mesta z r. 1681 nijakú výstavbu v tomto priestore nezaznamenáva, rovnako doba vzniku zástavby v priestoroch Lúka a Žabia ulica, časovo umiestňovaná v mestskej kronike do 17. resp. 18. storočia, nepodporuje myšlienku, že domy v Klčovom stáli už v polovici 15. storočia. Pre porovnanie v Bratislave – ako uvádza Bratislavský topografický lexikón z roku 1990 v tzv. vonkajšom predmestí Kvetná dolina (Blumenthal) začali sa stavať objekty až začiatkom 18. storočia. Len dobové doklady a ďalší výskum historickej skutočnosti môžu dať potrebnú odpoveď. Tiež vysvetľované zúbkovitého priradovania domov v starom Klčovom vojensko-taktickými úvahami husitov je konštrukcia nedoložená dobou a historickými dokladmi. Skúsenosť z medzivojnového Klčového, ako aj predprevtatová mapka obce Nové Mesto nad Váhom podávajú aj iné, prirodzenejšie vysvetlenie cikcakovitého priradovania domov. Domy v ulici, to boli objekty s hlbokými, dlhými vnútornými dvormi, postavené na úzkych parcelách a rozhodujúcou úlohou bolo ich vtiesnanie do parcely, umiestnenie na nej, čo sa prejavilo vpredu v zatáčajúcej sa ulici ako zúbkovité priradovanie jednotlivých domov k sebe, s takou situáciou a s takým jej stavebným riešením sa stretáme ešte dnes i v iných obciach, napr. v Bzinciach (pri vjazde do Nového Mesta na ľavej strane). Tak isto netreba zabúdať, že úloha, aby bola zachovaná rovná línia ulice, by bola deformovala pôdorys miestnosti hlavných, panských bytov obrátených do ulice. Pripomenúť treba taktiež, že nie všetky domy v ulici boli k sebe zúbkovite priradené.

Bednáríkovej konštrukcii sme venovali rozsiahlejšiu pozornosť z dvoch dôvodov. Jednak je tento názor v meste tradovaný a jednak je konkrétnym a praktickým príkladom,

poukazujúcim na potrebu dobových dokladov, súvislostí a porovnaní ako nutnej podmienky hľadania odpovedí na historické otázky. Na potvrdenie alebo vyvrátenie dobovými svedectvami a ďalším výskumom čaká aj nasledujúci pohľad. Pohľad dáva názov Klčové do spojitosti s osobnými menami, priezviskami Klč, Klčo. Podľa tohto výkladu pri mene Klčové ide o pomenovanie označujúce pozemok patriaci občanovi Klčovi. Pôvodne to bolo privlastňovacie prídavné meno vo viacslovnom pomenovanom výraze, potom prišlo k jeho osamostatneniu, z dôvodu úspornosti, a k prispôsobeniu sa areálovým názvom, ktoré majú podobu vlastnostných prídavných mien vzťahových (Grófské, Modlenické). Teda: Klčové (sady) – Klčove – Klčové ako Dobšina ves (slovo Dobšina utvorené privlastňovacou príponou – ina z osobného mena Dobša, domácej podoby vzniklej skrátením mena Dobroslav) Dobšina – Dobšiná. Logické, jazykovo možné, no listinný doklad, obsahujúci meno Klč či Klčo a zaznamenávajúci vlastníctvo pozemku menovanou osobou v lokalite smerom na Bzince chýba.

Po stopách názvu Klčové III.

Na potvrdenie dobovými materiálmi čaká tiež výklad spájajúci názov Klčové s podstatným menom kľč a so slovesom kľčovať, kľčiť. Historický slovník slovenského jazyka význam podstatného mena kľč vymedzuje slovami „peň stromu alebo kra“ a slovesa kľčovať, kľčiť výpoveďou „vykopávaním koreňov zo zeme získavať ornú pôdu“, uvádza tiež významy hniezdových slov kľčovanie „získavanie ornej pôdy vykopávaním koreňov porastu“ a kľčovisko pozemok získaný kľčováním. Iste by nebolo od vecí podrobnejšie vysvetliť, akými procesmi sa utvorilo z východiskového výrazu kľč, kľčovať pomenovanie Klčové, aký bol vplyv analógie a slovotvorných areálových typov Modlenická, Brestové na výsledný tvar tohto mena atď. Vzhľadom na funkciu a rozsahové možnosti článku sa však musíme uspokojiť s nasledujúcim zjednodušením.

Už R. Bednárík sa okrajovo dotkol možnosti hľadať zdroj pomenovania Klčové vo výraze kľčovať. Výklad uvedený v tomto odseku to však robí, povedali by sme, programovo. Vychádza z toho, že medzi slovami kľč, kľčovať a Klčové jestvuje motivačný vzťah. Na objasnenie, o vzťahu motivácie A) v našom prípade kľč, kľčovať a B) v našom prípade Klčové hovoríme vtedy, ak nám ide o to, že existencia B je zdôvodniteľné prostredníctvom existencie A alebo naopak, poprípade B je zdôvodniteľné pomocou A alebo naopak. Vychádzajúc z naznačenej motivačnej súvislosti, teda predstave tvrdí, že miestny názov Klčové označoval skutočnosť charakterizovanú kľčami, kľčováním: miesto, pre ktoré boli charakteristické kľče, resp. ktoré bolo v týchto kľčov zbavené, vyklčované. V minulosti sa totiž polia „robili“ tým spôsobom, že sa odstraňoval rozličnými cestami z terénu porast alebo zvyšky porastu, skutočnosť v okolí mesta novú, prípadne dostatočne známu a zafixovanú vo vedomí a v komunikačných zvyklostiach obyvateľstva, pretože ináč by nemohla byť identifikačným a orientačným signálom.

Po stopách názvu Klčové IV.

Síce uvedený výklad nič nehovorí o dobe, v ktorej došlo k vyklčovaniu, ani o tom, či k vyklčovaniu sa pristúpilo v súvislosti so zástavbou v ulici, alebo už predtým v rámci kultivácie terénu na ornú pôdu (potom by názov Klčové bol najprv názvom časti mestského chotára, preneseným neskôr na ulicu, ktorá v tom mieste vznikala), no oproti predchádzajúcim výkladom korešponduje s niektorými informáciami obsiahnutými v dobových svedectvách. Napr. porovnanie urbára Beckovského panstva z r. 1522 s katastrálnou mapou z r. 1914 ukazuje, že v priebehu rokov prišlo k zmene v charaktere terénu pozdĺž bzinskej cesty. V urbári (citovanom v 8/1993 Novomestského spravodajcu) sa uvádza, že mestu v tom čase patrili 3 polia: Modelnícké, Prostredné a Dolné pole. V katastrálnej mape sa uvádzajú už polia ďalšie, medzi nimi tiež „horna rata za kolcsovím“. Istú doplňujúcu hodnotu má i rekonštrukcia v mestskej kronike, na viacerých miestach spomína v tejto časti mestského územia porastové a pastvinové povrchy. A taktiež lokalita Hájovky naproti Gilánskemu mlynu (nie sídlisko v bývalom Modlenickom poli chybne, miestu i významu pomenovania neprimerane nazvané tiež Hájovky), lokalita s hájovatým, pololesnatým porastom, krovím a húštim ešte dnes naznačuje, že v priestore nebola vždy ráta, teda pole, role. A nestretávame sa v dokladoch, ktoré sú k dispozícii, ani s tzv. záporným materiálom, informáciami, čo by spochybňovali či vyvracali tvrdenie o motivačnom vzťahu medzi názvom Klčové a obsahmi slov klč, klčovať. Za zmienku, nie však plnohodnotný dôkaz, stojí tiež skutočnosť, že názor o spojitosti a súvise pomenovania Klčové s výrazmi klč, klčovať bol v meste udomácnený a tradovaný, z neho vyšlo tiež pomenovanie ulice v maďarčine Irtvány utca („vyklčované mesto“), čo je vlastne prekladom slovenského názvu Klčové.

Ako sme už naznačili a ako možno aj z predchádzajúcich vyjadrení súdiť, názory na pôvod názvu Klčové nie sú jednotné. Sú to predovšetkým úvahy, v lepšom prípade hypotézy, postavené na skromnom súbore informácií. I keď sa azda zdá byť dosť pravdepodobný výklad

vychádzajúci zo základových slov klč, klčovať, jeho potvrdenie a definitívna odpoveď na otázku nastolenú v úvode bude možná až po cielenom výskumnom hľadaní a po zhromažďovaní ďalších relevantných informácií najmä z dobových písomností. Bude to dlhodobá a mravčia robota. Lenže inej cesty niet, keď chceme zostaviť topografickú tvár nášho mesta a vo svetle týchto faktorov aj jeho dejiny a život v ňom. Snáď sa niekto nájde, kto bude chcieť vyplniť biele stránky v histórii Nového Mesta, bude sledovať vydávanie archívnych materiálov a sám prešetrí príslušné archívne fondy, napr. oblastný v Nitre, aby na základe listín alebo roztrúsených zmienok v písomnostiach zostavil kompletnejší obraz mesta pred a v čase vzniku Ulice Klčové.

Bez ohľadu na nevyriešenosť svojho pôvodu a mena, Klčové ako ulica a jej názov je tu a bol oddávna. Fungovala ako identifikačno-orientačná skutočnosť. A i potom, keď dochádza k označovaniu ulíc v maďarčine, Klčové žilo a fungovalo ako živá, neúradná paralela k oficiálnemu pomenovaniu Irtvány utca. Má teda v meste domovské právo. Preto neprekvapuje, že keď po r. 1918 dochádza k nahrádzaniu maďarských pomenovaní slovenskými, dochádza tiež k zoficiálneniu neúradne fungujúcich a zaužívaných názvov, okrem iného aj Klčové (napr. Obecný úrad v Meste r. 1926 otcovi potvrdzuje, že býva: Klčové 148). Neskoršie síce, keď sa presadil názor, že ulice majú pomenúvať predovšetkým menami osobností, resp. že názvy majú mať politickoglorifikačný a politickopríznakový charakter, ulica dostáva – v závislosti od spoločensko-politických pomerov – nové oficiálne názvy Ul. Dr. J. Markoviča, Kláštorská ul. (za vojnovnej Slovenskej republiky), Ul. Februárového víťazstva (po r. 1948), no názov Klčové žil v živote a komunikácii „domácich“ naďalej. Preto taktiež neprekvapuje, že po r. 1989, keď sa uliciam vracali pôvodné mená, aj ulica od križovatky pri kaplnke po kasárne dostala svoj pôvodný názov Klčové.

Vzhľadom na prestavbu a novú sídliskovú zástavbu v ulici dnes je stará zástavba zväčša zlikvidovaná. Zo starého predprevratového a medzivojnového Klčového zostala na ľavej strane budova katolíckej školy, na pravej strane v prostriedku budova židovského domova pre starých občanov a lipa pred ňou, Michalčíkov hostinec a niekoľko viliek a domov na konci radu, zachovaná zostala trasa ulice a žije meno Klčové. Koľko však pôvodných názvov ulíc v meste zostalo? Strácajú sa, strácame ich a s nimi svedectvo, pamiatku, kus mestského jazykového kultúrneho dedičstva, kus mestskej identity. Preto netreba zabúdať ani na túto skupinu názvov. Tento názor korešponduje aj s článkom uverejnenom vlani v časopise pre výskum slovenského jazyka Slovenská reč, podľa ktorého pri označovaní ulíc a námestí treba zachovať náležité proporcie medzi jednotlivými skupinami názvov, neuprednostňovať len pomenovania jednej skupiny a orientovať sa hlavne na pôvodné pomenovania s regionálnou motiváciou, s priamou väzbou na región a citlivo používať honorifikujúce názvy (pomenovania menami osobností).

Ďakujem riaditeľovi múzea za zapožičanie niektorých materiálov a sprostredkovanie kontaktov.

Autor článkov: PhDr. Ján Petrikovič

Zdroj: Novomestský spravodajca z roku 1995

Prepis a úprava: Bc. Daniel Kopunec (www.nmnv.sk)

Fotografie: archív – Bc. Daniel Kopunec